

Haraji Adalbert

Kitörni a szegénységből

Képzeld el, hogy munkanélküli vagy és hónapok óta munkát keresel. Állami segélyből fedezed a lakbért, a rezsit és az étkezést, de ennél többre nem futja. Egyszer csak sikerül munkába állnod, végre megkapod az egyik megpályáztott állást. Megérkezik az első fizetésed, boldog vagy, mert úgy érzed, hogy a dolgok talán jobbra fordulnak. De itt a csapda, vagyis a munkáddal pont annyit keresel, hogy már nem vagy jogosult a segélyre, de annyit nem, hogy a költségeidet fedezni tudd. Ráadásul a közlekedésért is fizetned kell, a gyermeked felügyeletéről nem is beszélve. Mintha kevesebb lenne a pénzed most, mint amikor munkanélküli voltál.

A közgazdászok ezt a helyzetet jóléti csapdának nevezik, ami egyike a világszerte milliókat érintő különféle szegénységi csapdának. Olyan öngerjesztő gazdasági és környezeti körülmények ezek, melyek generációkon át állandósítják a szegénységet. Bizonyos szegénységi csapdák egyéni életkörülményekkel kapcsolatosak, pl. az egészséges táplálkozás vagy az oktatás hiányával. Mások egész nemzeteket érintenek, pl. mikor az ok a korrump kormányzat vagy a klímaváltozás. De a jóléti csapdák kegyetlen ironiája az, hogy éppen azok az intézkedések idézik elő, melyekkel a szegénység ellen küzdenek.

A történelem során a legtöbb társadalom stratégiákat fejlesztett ki, melyekkel a szegényeken igyekezett

segíteni. A 20. század előtt vallásos csoportok és jótékonyági szervezetek voltak a kezdeményezések vezetői. Manapság ezeket jóléti programoknak hívjuk, és általában kormányzati segély formájában segítik a lakhatási, étkezési, energiafogyasztási és az egészségügyi költségek fedezését. E programok tipikusan rászorultsági alapon működnek, vagyis csak azok jogosultak a támogatásra, akiknek a jövedelme egy bizonyos határ alá esik. Az ilyesfajta modell biztosítja, hogy valóban a rászorulókon segítsenek. De ez azzal is jár, hogy azok már nem lesznek jogosultak, akiknek a jövedelme túllépi a jogosultsági összeghatárt, függetlenül attól, hogy valóban stabil-e az anyagi helyzetük. Ez az ördögi kör árt a szegénységben élőknek, de a már onnan kikerülteknek is.

Az uralkodó közgazdaságtani modellek szerint az ember racionális döntéshozó, aki mérlegeli a költségeket és a várható hasznot, majd a legkedvezőbb lehetőség mellett dönt. Ha a szegények tudják, hogy semmi hasznuk nem lesz a munkából, ez arra ösztönzi őket, hogy továbbra is segélyből éljenek. Természetesen az emberek sokféle ok miatt dolgoznak, pl. társadalmi elvárások és egyéni értékrend hatására. De a jövedelem fontos ösztönző munkavállaláskor, és ez a mindenkor munkaadóknak is fontos kell, hogy legyen. Ha a munkavállalók kevesebben vannak, lelassul a gazdaság és még többen kerülhetnek a szegénységi küszöb alá.

Vannak, akik szerint az ördögi kör megszüntethető, ha teljesen eltöröljük az állami segélyprogramokat. De a legtöbben ezt nem tartják sem realiztikusnak, sem humánusnak. Hogyan alakítsuk hát át a segélyrendszert, hogy ne büntesse a munkába állókat? Számos ország számos módon próbálta megkerülni a problémát. Van, ahol egy meghatározott ideig továbbra is kapnak támogatást, akik munkát találtak, máshol a jövedelem növekedésével arányosan csökkentik a segély mértékét. Bár így is csökken a munkavállalás pénzügyi ösztönzése, a jóléti csapda rizikója mégis kisebb lesz. Más kormányok oktatási, gyerekfelügyeleti vagy egészségügyi ellátást biztosítanak az összes állampolgárunknak, egyenlő mértékben.

Egy megoldási javaslat tovább bővítené a mindenkire kiterjedő gondoskodást. Eszerint általános alapjövedelmet kapna a társadalom minden egyes tagja, függetlenül a vagyonától vagy

foglalkoztatási helyzetétől. Eddig ez az egyetlen modell, ami teljesen megszüntetné a jóléti csapdát, hiszen emellett bármiféle munkavállalás biztosan növelné a jövedelmet.

Tény, hogy egy stabil alapjövedelem, mely alá senki nem kerülhet, megakadályozná, hogy az emberek elszegényedjenek. Számos közgazdász és közgondolkodó képviselte ezt a modellt, már a 18. századtól kezdve. Az általános alapjövedelem azonban mindmáig hipotetikus elképzelés maradt. Bár van, ahol kipróbálták kicsiben, a helyi kísérletek nem sokat árulnak el arról, hogy hogyan működne ez a modell nemzeti vagy globális szinten.

Bármilyen stratégiát is követ egy kormány, a jóléti csapdát az emberi autonómia figyelembevételével kell megoldania. Miután lehetővé tettük, hogy az emberek hosszú távú változásokat érhessenek el az életükben és a környezetükben, akkor végre nekiálhatunk megtörni a szegénység ördögi körét is.